

kız'ı hayatının son döneminde muhtemelen 501-502 (1108-1109) yıllarında (Bouyges, s. 71) yazdığı anlaşılmaktadır.

eI-Münkız mine'd-đalâl, erken dönemlerden itibaren İslâm dünyasında ve Batı'da geniş ilgi görmüştür. Gazzâlî'nin eserlerinin Batı dünyasında tanınmasına öncülük eden İspanyol Dominiken rahibi Raymondus Martini, 1278'de yazdığı sanılan *Pugio Fidei* adlı eserinin ilâhî ilimlere dair birinci bölümünde *eI-Münkız*'ı Arapça ismiyle ve bu ismin Latince çevirisiyle zikrederek hakikati araştırın gruplarla ilgili bilgileri aynen tekrar etmiştir. Martini ayrıca eserinin beşinci bölümünde *eI-Münkız*'dan uzunca bir bölüm aktarmıştır (*DİA*, XIII, 527). Mahmûd Hamdî Zakzûk eserin Latince'ye çevrildiğini söylüyor da (*eI-Menhecû'l-felsefi*, s. 6-8) bu bilgi henüz doğrulanmamıştır.

Descartes'in şüphecilik konusunda İbn Meymûn vasıtasıyla Gazzâlî'nin diğer eserleri yanında *eI-Münkız*'dan da yararlanmış olması kuvvetle muhtemeldir. Bu esere onun *Discours de la méthode*'u arasında bir karşılaştırma yapan M. M. Şerif, şüphecilik konusunda iki eser arasındaki paralellikleri sıraladıktan sonra George Henry Lewis'in bu çok şaşırtıcı benzerliği, "Eğer *eI-Münkız*'ın Descartes döneminde bir tercümesi olsaydı herkes bu hırsızlığa karşı isyan ederdi" şeklindeki sözleriyle dile getirdiğini belirtmekte ve bazı ipuçlarından hareketle Gazzâlî'nin diğer eserleriyle birlikte *eI-Münkız*'ın da Latince'ye çevrilmiş ve Descartes tarafından okunmuş olabileceğini veya Descartes'in Arapça bilen biri vasıtasıyla *eI-Münkız*'dan istifade etmiş olmasının düşünülebileceğini ileri sürmektedir (*İslâm Düşüncesi Tarihi*, IV, 174-175).

Çok sayıda yazma nüshası bulunan *eI-Münkız*'ın (Brockelmann, *GAL*, I, 544-545; Abdurrahman Bedevî, s. 202-203) bilinen en eski yazması Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlı olup (Şehid Ali Paşa, nr. 1712/2, vr. 33^a-56^b) sonunda istinsah tarihi 7 Şevval 509 (23 Şubat 1116) olarak belirtilmektedir (*Dalâletten Hidâyete*, tercüme edenin takdimi, s. 17-18).

eI-Münkız, ilk defa Schmolders tarafından Fransızca tercümesiyle beraber *Essai sur les écoles philosophiques chez les arabes* içinde yayımlanmış (Paris 1842), daha sonra İstanbul'da (1286, 1287, 1289, 1293, 1303), Kahire'de (1303, 1309 [aynı müellife ait *İlcâmü'l-avâm* ve *eI-Mađnûnû's-şagîr* ile birlikte], 1316, 1328 [Abdülkerîm el-Cîlî'nin *eI-İnsânü'l-kâmil*'i-

nin hâmişinde], 1967 [nşr. Abdülhalîm Mahmûd]), Bombay'da (1891) ve Cemil Salîbâ ile Kâmil Ayyâd'ın geniş bir tanıtma yazısıyla beraber Dimaşk'ta (1353) neşredilmiştir: İlk tahkiki çalışma olan son neşrin 1939'daki baskısına Gazzâlî'nin eserlerinin listesiyle kısa bir bibliyografyası da ilâve edilmiştir. Bunların dışında eserin genellikle ticarî mahiyette birçok baskısı yapılmıştır.

Schmolders'in tercümesinin ardından *eI-Münkız*'ı Barbier de Meynard 1293'teki (1876) İstanbul baskısına (*JA*, 3. seri, IX [1877], s. 1-93), Ferîd Cebr 1956'daki Dimaşk baskısına dayanarak bir giriş ve notlarla birlikte Fransızca'ya çevirmiştir (Beirut 1959). Claud Field eseri *The Confessions of Al Ghazzali* adıyla İngilizce'ye tercüme etmiş (London 1909), aynı tercüme *The Alchemy of Happiness* başlığıyla yeniden yayımlanmıştır (London 1910). Montgomery Watt, 1939'daki Dimaşk baskısından hareketle yaptığı çeviriyi *The Faith and Practice of Al-Ghazali* içinde yayımlamıştır (London 1953, s. 19-85). R. Joseph McCarthy de eseri İngilizce'ye tercüme etmiştir (Boston 1980; Louisville 1999). Amritsar'da Hintçe bir çevirisi neşredilmiştir (1306). *eI-Münkız mine'd-đalâl* Mehmed Zihni Efendi ve Said Efendi (İstanbul 1287, 1289) ile Hilmi Güngör (İstanbul 1948; Ankara 1960) tarafından aynı adla Türkçe'ye çevrilmiş, ayrıca Ahmet Subhi Furat (*Dalâletten Hidâyete*, İstanbul 1972) ve Ali Kaya (*Hakikate Giden Yol*, İstanbul 2004) tarafından da tercümesi yapılmıştır. Eseri Johannes H. Kramers Felemenkçe'ye çevirmiştir (Amsterdam 1952).

BİBLİYOGRAFYA :

Gazzâlî, *eI-Münkız mine'd-đalâl* (nşr. Cemil Salîbâ - Kâmil Ayyâd), Dimaşk 1358/1939, s. 65-164, ayrıca bk. nesredenlerin girişi, s. 8-62; a.e.: *Dalâletten Hidâyete* (trc. Ahmed Subhi Furat), İstanbul 1972, tercüme edenin takdimi, s. 17-18; Brockelmann, *GAL*, I, 544-545; *Suppl.*, I, 755; M. Bouyges, *Essai de chronologie des oeuvres de al-Ghazali (Algazel)* (ed. M. Allard), Beyrouth 1959, s. 70-71; *A Guide to Oriental Classics* (ed. Wm. Theodore de Bary - Ainslie T. Embree), New York 1964, s. 27-28; Abdurrahman Bedevî, *Mü'elleftâtu'l-Ğazzâlî*, Küveyt 1977, s. 202-204; Mahmûd Hamdî Zakzûk, *eI-Menhecû'l-felsefi beyne'l-Ğazzâlî ve Dekart*, Kahire 1981, s. 6-8; *İslâm Düşüncesi Tarihi* (ed. M. M. Şerif - Mustafa Armağan), İstanbul 1991, IV, 174-175; H. Bekir Karlığa, "Gazzâlî", *DİA*, XIII, 527.

MUSTAFA ÇAĞRICI

MÜNKİR

(bk. KÜFÜR).

MÜNŞERİH

(المنسرح)

Arız sisteminde bir bahir.

Halîl b. Ahmed'in bulduğu vezinlerden olup onun arız sisteminde "müştēbihe" denilen dördüncü dâirede ikinci, klasik genel sıralamada ise onuncu bahir olarak yer alır (*DİA*, III, 428; IV, 484). Bahrin, "serbestçe dolaşmak" anlamındaki *serh* (*insirâh*) masdarından türemiş bir sıfat olan *münserih* adıyla anılmasının sebebi veznin ritminin kolay, süratli ve akıcı olması (İbn Reşîk el-Kayrevânî, I, 271) yahut diğer vezinlere göre farklılık arz etmesidir. Çünkü "müştēf'ilün", diğer vezinlerde darb tef'ilesi olarak geldiğinde tam ve sahih şekliyle de kullanılabildiği halde *münserih*te hazif (tay) kuralı uygulanarak sâkin olan dördüncü harfi (ف) düşürülür (Hatîb et-Tebrîzî, s. 146). Tef'ileleri sübâiyye (yedi harfli, مُتَعَلِّقَاتٌ وَ مُسْتَعَلِّقَاتٌ) olan bahirlerden dir.

Halîl b. Ahmed'in sisteminde tam ve sahih şekli "müştēf'ilün mef'ûlâtü müştēf'ilün"dür (---/---/---). Uygulamada bu şekil kullanıldığı gibi beytin ikinci mısrasının bütün tef'ileleriyle birlikte birinci mısrasının son tef'ilesinin düşmüş (menhûk) şekli de kullanılır (müştēf'ilün mef'ûlâtü). Bahrin tam şeklinin bir aruzu ve iki darbı vardır. Darb tef'ilesi "müştēf'ilün"ün sâkin olan dördüncü harfinin hafzedilmesiyle "müfte'ilün"e (---) mecmû' vetidinin sâkin olan son harfinin (ن) hazfi ve bir önceki harfin sâkin kılınmasıyla (ك) da (kat) "müştēf'il"e (---) dönüşebilir. Uygulamada "müştēf'il" yerine onun eşdeğeri olan "mef'ûlün" kullanılır. Haşv tef'ilesi "müştēf'ilün" ise sâkin olan ikinci harfinin (س) düşürülmesiyle (habn) "müfte'ilün" (---) olur. Uygulamada bunun eşdeğeri olan "mefâ'ilün" (---) kullanılır veya sâkin olan dördüncü harfin (ف) düşürülmesiyle "müste'ilün"e (---) dönüşür ve uygulamada eşdeğeri olan "müfte'ilün" (---) kullanılır. Buna göre *münserih* bahrinin tam beytinde şu değişiklikler görülür:

1. Aruzu sahih, darbı matvî:

≈ --- / --- / --- (sahih) //

≈ --- / --- / --- (matvî).

2. Aruzu sahih, darbı maktû':

≈ --- / --- / --- (sahih) //

≈ --- / --- / --- (maktû').

Tef'ilelerinin üçte ikisinin düşürülüp birinin kaldığı menhûk beyitte birinci mısraın ilk iki tef'ilesi olan "müştēf'ilün mef'ûlâ-

